

УДК 37.015.31-053.6:781.65

Сюй Бінцзе

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0009-0008-6583-5371

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/053-061

МУЗИЧНА ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДЛІТКІВ

У статті висвітлено особливості музичної імпровізації та її вплив на розвиток творчого потенціалу підлітків. На основі застосування широкого спектру методів наукового дослідження виокремлено основні характеристики музичної імпровізації, деталізовано поняття «музична імпровізація», охарактеризовано історичні основи становлення музичної імпровізації. Аргументовано доцільність музичної імпровізації на розвиток творчого потенціалу дітей підліткового віку. Доведено, музична імпровізація стимулює креативне мислення, сприяє емоційному вираженню та формуванню унікального музичного стилю у підлітків. Обґрунтовано, під час музичної імпровізації підлітки вчать працювати в команді, удосконалюють навички слухання та співпраці, означений процес допомагає дітям долати страх помилок і розвивати впевненість у своїх творчих здібностях.

Ключові слова: музика, імпровізація, музична імпровізація, творчість, підлітки, творчий потенціал.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших аспектів музичної творчості є музична імпровізація. Остання забезпечує безпосередню та спонтанну експресію музичних ідей. Музична імпровізація включає в себе процеси створення нових музичних фраз, ритмів і гармоній в режимі реального часу без попередньої підготовки. В контексті підліткового віку, коли розвиток творчих здібностей є критично важливим. Як наслідок, музична імпровізація стає вагомим інструментом для стимулювання індивідуального креативного потенціалу. Саме тому, роль музичної імпровізації в розвитку творчого потенціалу підлітків, а також методи, які можуть бути застосовані для ефективного впровадження імпровізаційної практики в освітній процес є особливо актуальною проблемою.

Аналіз актуальних досліджень. Вагоме значення у контексті досліджуваного феномену належить праці І. Денисюк, в якій автор концентрує свою увагу на питаннях музичної імпровізації. Проблеми музично імпровізації, зокрема її види висвітлює Б. Стецюк. Аспектно дотичними є розвідки В. Мирошніченко та С. Сметани, які деталізують модель формування навичок імпровізації майбутніх артистів-вокалістів та розвиток творчої активності гітаристів через імпровізацію.

Цінними стали праці іноземних учених, які звертаються до проблеми імпровізації, зокрема в сфері музичного мистецтва: Л. Хіггінс (L. Higgins), Дж. Монданаро (J. Mondanaro) та інші. Однак, аналіз наукової думки надає підстави стверджувати, музична імпровізація як засіб розвитку творчих здібностей потенціалу підлітків не була предметом цілісного дослідження.

Мета статті – висвітлити особливості музичної імпровізації та її вплив на розвиток творчого потенціалу підлітків.

Методи дослідження. Задля реалізації поставленої мети нами було використано комплекс наукових методів, зокрема загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація), які використовувалися з метою з'ясування стану розробленості проблеми досліджуваного феномену; конкретно-наукові, а саме: термінологічний аналіз, що використовувався для визначення ключового поняття нашого дослідження (музична імпровізація), історико-генетичний та ретроспективний аналіз, що дозволив охарактеризувати історичні аспекти дослідження; наукової екстраполяції, що уможливив надати авторську розробку методики.

Виклад основного матеріалу. На основі аналізу та узагальнення наукової літератури нами було встановлено, музична імпровізація стала об'єктом наукового пошуку низки дослідників. Під таким кутом зору, застосовуючи термінологічний аналіз нами було встановлено, Дж. Монданаро під музичною імпровізацією розуміє процес створення музики на місці, без попередньої композиції чи підготовки. Дослідник зауважує, музична імпровізація може включати гру на інструментах, спів, або створення музики в режимі реального часу. Залежно від контексту та жанру музики, остання може бути структурованою або вільною (Mondanaro, 2021).

Натомість, Л. Хіггінс відзначає музична імпровізація – це процес створення музики в режимі реального часу, без попередньої підготовки або письмових нот. Музична імпровізація є однією з найдавніших і найуніверсальніших форм музичної виразності, котра охоплює різноманітні жанри та культури. Від джазу до класичної музики, від фольклору до сучасної електроніки – музична імпровізація посідає чільне місце в зазначених жанрах (Higgins, 2013).

Звертаючись до наукового доробку китайської вченої Сунь Юань ми дійшли твердження, музична імпровізація є особливим

мистецтвом створення та виконання музики спонтанно, без заздалегідь заготовлених матеріалів (Сунь Юань, 2023).

На основі історико-генетичного аналізу нами було з'ясовано, музична імпровізація сягає прадавніх часів. Особливого розвитку вона набуває за часів античності. Аргументовано, в давньогрецькій та давньоримській музичних культурах музиканти-виконавці систематично вдавалися до імпровізації на основі встановлених мелодичних і ритмічних структур. Згодом, за часів середньовіччя та ренесансу імпровізація була невід'ємною частиною музичного життя, зокрема, у виконанні поліфонічної музики. Розквітом музичної імпровізації відзначається барокова епоха, а саме в діяльності клавесиністів та органістів. Найвеличнішим композитором даної епохи став Йоганн Себастьян Бах – один із відомих майстрів імпровізації фуг та інших складних музичних форм.

Дотримуючись ретроспективного аналізу нами було встановлено, найбільш відомим прикладом музичної імпровізації в сучасному світі є джазова імпровізація. Вона зародилась на початку ХХ століття в Сполучених Штатах, поєднавши африканські ритми, європейські гармонії та блюзову мелодійність. Джазові музиканти, такі як Луї Армстронг, Чарлі Паркер, Майлз Девіс та Джон Колтрейн, стали іконами музичної імпровізації та внесли свій унікальний стиль і техніку до представленого нами мистецтва. Зауважимо, джазова імпровізація базується на гармонічних структурах (наприклад, на акордах блюзу) і кожен музикант має змогу вільно варіювати мелодії, ритми та гармонії, створюючи нову музику на основі основної теми (Martyniv, 2023).

Незважаючи на те, що джаз отримав найбільшу популярність завдяки своїй імпровізаційній складовій, інші музичні жанри, також активно використовують представлений підхід. Наприклад, в рок-музиці (блюз-рок, прогресив-рок) гітарні соло часто є результатом спонтанної імпровізації.

Звертаючись до особливостей музичної імпровізації варто зауважити, не втратила своєї імпровізаційної традиції і класична музика, де сучасні композитори та виконавці створюють музику в реальному часі, опираючись на власні музичні знання та інтуїцію.

Акцентуємо, музична імпровізація є складним психологічним процесом, що вимагає високого рівня концентрації, творчого мислення та музичної інтуїції і виступає потужним засобом для розвитку творчого потенціалу дітей, зокрема підліткового віку. Музична імпровізація

вимагає від музиканта спонтанності, гнучкості, а головне готовності до експериментів. Саме підлітковий вік є періодом інтенсивних змін і розвитку. Це особливий етап життя, що характеризується низкою фізичних, емоційних, соціальних та когнітивних змін.

Використовуючи порівняльно-зіставний аналіз нами було виокремлено основні риси, які характерні для підліткового віку. Так, для підлітків притаманні фізичні зміни, що передбачають статеве дозрівання та інтенсивний ріст і розвиток. Саме тому, діти представленої вікової категорії переживають швидкий ріст і зміни у власному тілі, що часто призводить до незручності та невпевненості через швидкі зміни зовнішності.

Вагомо сфокусувати увагу і на емоційних змінах, які корелюються із пошуком ідентичності підлітків. Свою думку ми пояснюємо тим, що діти підліткового віку активно вдаються до пошуку власного «Я» та свого місця в світі. Як правило, підлітки намагаються зрозуміти ким вони є, і що вони хочуть у житті. Зазначене супроводжується експериментами з різними ролями та стилями.

У контексті досліджуваного феномену важливо констатувати, для підліткового віку наявні соціальні зміни, що провокують прагнення незалежності від своїх батьків. Як наслідок, діти систематично вступають в конфлікти зі своїми батьками та відстоюють своє право на самостійність і приватність. Центральною частиною соціального життя підлітків є дружба та соціальні зв'язки зі своїми однолітками. Так, групові взаємодії набувають особливого значення (Денисюк, 2016).

Доречно зауважити, підлітки починають мислити більш абстрактно та критично. Зазвичай, вони аналізують складні ідеї, розглядають різноманітні точки зору та прогнозують можливі наслідки. Саме в цьому віці діти часто задаються питаннями про сенс життя, моральність і цінності. Вони починають формувати свої власні погляди та переконання.

Наголосимо, діти підліткового віку готові до експериментів з різними аспектами свого життя, включаючи одяг, хобі, музику. Саме тому, вважаємо за вагоме сфокусувати свою увагу на питаннях музичної імпровізації та розглянути як остання впливає на творчий розвиток підлітків.

Узагальнюючи вище зазначене можемо стверджувати, музична імпровізація сприяє розвитку креативного мислення підлітків. Вимагаючи від підлітків створювати музику на ходу, музична

імпровізація спонукає дітей до активного уживання уяви. Підлітки вчаться вигадувати нові мелодії, гармонії та ритми, що в свою чергу розширює їхні творчі горизонти. Констатуємо і той факт, що процес музичної імпровізації заохочує підлітків до експериментів з різними звуками та музичними стилями, що забезпечує можливість варіювати новими ідеями та розвиває впевненість у власних творчих здібностях (Твердохліб, 2016).

Розглядаючи вплив музичної імпровізації та її вагомість для творчого потенціалу підлітків, доцільно акцентувати на значенні останньої щодо розвитку музичного слуху. Під час музичної імпровізації підліткам важливо уважно слухати інших музикантів та реагувати на їхні ідеї, що допомагає розвивати музичний слух і здатність до сприйняття складних музичних структур. Такі дії є важливим аспектом креативного мислення. Враховуючи, що музична імпровізація вимагає миттєвого прийняття рішень, можемо стверджувати, що вона сприяє розвитку швидкого та гнучкого мислення дітей. Як наслідок, підлітки вчаться швидко адаптуватися до змін і обирати оптимальні музичні рішення. Ми з'ясували, музична імпровізація надає підліткам можливість виражати свої емоції та ідеї через музику, що сприяє розвитку індивідуального музичного стилю та творчої самобутності, а також знайти власний голос у світі мистецтва.

Цінне місце у контексті проблеми розвитку творчих здібностей підлітків засобами музичної імпровізації займає розширення їх музичного кругозору дітей. Так, знайомство з різними музичними стилями та традиціями під час музичної імпровізації сприяє розширенню музичного кругозору підлітків. Вони відкривають для себе нові жанри, техніки та культурні впливи, що стимулює їхню творчість та бажання до подальшого вивчення музики [Сметана].

Деталізуючи вплив музичної імпровізації на творчий потенціал підлітків доречно звернути увагу на технічну складову представленого феномену. Констатуємо, музична імпровізація відіграє особливу роль в техніці співу (вокальна імпровізація), а також доцільна під час гри на інструментах. Імпровізуючи інструментами, підлітки швидко адаптуються до різних музичних ситуацій та вчаться миттєво змінювати власні підходи до гри. Такі дії забезпечують гнучкість та адаптивність підлітків-музикантів. Водночас, систематичні імпровізації допомагають підліткам краще зрозуміти свій інструмент. Діти

досліджують його можливості, вчать використовувати різні техніки та прийоми, що підвищує їхню загальну музичну майстерність.

Принагідно констатувати, музична імпровізація сприяє розвитку дрібної моторики. Оскільки підлітки виконують складні технічні пасажи без попередньої підготовки, покращується їхня координація рухів та швидкість реакцій. Під час музичної імпровізації діти вдаються до нових технічних прийомів, які стають частиною їхнього постійного арсеналу. В результаті, це збагачує технічні можливості дітей та робить гру більш виразною (Мирошниченко, 2022).

Розглядаючи музичну імпровізацію а контексті вокалу варто констатувати, остання вдосконалює техніку співу підлітків. Контролюючи, завдяки вокальній імпровізації власний голос, діти підліткового віку вчать миттєво змінювати його висоту, гучність, тембр, що сприяє розвитку вокальної техніки. Під час імпровізації діти експериментують з різними нотами та інтервалами, що розширює їхній вокальний діапазон і робить голос більш гнучким. Вдаючись до систематичної імпровізації відбувається розвитку інтонаційної точності. Дане твердження ми аргументуємо тим, що підлітки спроможні швидко та точно підбирати ноти в режимі реального часу. Останнє знаходить своє втілення через чистий і точний вокал.

Висвітлюючи теоретичні аспекти проблеми музичної імпровізації як засобу розвитку творчого потенціалу підлітків аспектно дотичним є з'ясування вагомого питання щодо здатності підлітків до емоційного виразу та артистизму. Так, музична імпровізація є своєрідною терапією, де діти вільно вдаються до виразу власних переживань, почуттів, настроїв. Важливим аспектом музичної імпровізації є її вплив на самооцінку підлітків та їх впевненість у власних силах. Адже, під час музичної імпровізації діти вдаються до довіри над своїми музичними рішеннями (Стецюк, 2020).

Особливо значущим є артистичні можливості підлітків. Зважаючи на те, що музична імпровізація потребує від дітей підліткового віку володіння технічними навичками, музичним слухом та здатністю до виразності, остання забезпечує розвиток артистичних навичок та спроможності до сценічної майстерності. Однак, ми стверджуємо задля ефективного розвитку музично-імпровізаційних компетенцій підлітків важливо інтегрувати останню в освітній процес музичних шкіл чи гуртків.

Підсумовуючи вище викладений науково-теоретичний доробок ми дійшли думки, що розвиток творчого потенціалу дітей підліткового віку залежить не тільки від музичної імпровізації, а й інноваційних методик, які є вагомим інструментарієм в контексті досліджуваної проблеми. Як наслідок, ми пропонуємо авторську розробку відповідних методик, що включає:

- імпровізаційні воркшопи з відомими музикантами – організація майстер-класів з професійними музикантами, які спеціалізуються на імпровізації. Така діяльність мотивує підлітків, демонструючи їм різноманітність стилів та технік;

- музичні колаборації в режимі онлайн – використання платформ для спільного музикування онлайн. Представлена методика стимулює підлітків до колективної імпровізації разом з іншими музикантами з різних куточків світу. Така міжрегіональна колаборація розширює знання, уміння та навички, збагачує музичний кругозір і дозволяє дітям варіювати різними культурами та стилями;

- імпровізаційні задачі – введення креативних завдань, таких як імпровізація на задану тему, імпровізація запропонований текст тощо. Дані дії стимулюють уяву та дозволяють підліткам експериментувати з різними підходами;

- використання технологій – застосування музичних додатків і програмного забезпечення з метою створення і запису імпровізацій. Означене підштовхує дітей підліткового віку до роботи з електронними звуками, ефектами та реміксами. Більш того, спостерігається розширення творчого діапазону дітей та їхніх технічних можливостей;

- синтез з іншими видами мистецтв – поєднання музичної імпровізації з різноманітними мистецькими формами, такими як танець, театр або образотворче мистецтво, створює мультидисциплінарний підхід, котрий стимулює комплексний розвиток творчого потенціалу підлітків;

- персональні імпровізаційні щоденники – заохочення підлітків до ведення музичних щоденників, де вони щодня записують свої музичні імпровізації, а також фіксують окремі ідеї тощо. Останнє допомагає відстежувати прогрес здобувачів, а також стимулює до відкриття нових музичних концепцій.

Отже, можемо стверджувати, запропоновані нами методики спрямовані на те, щоб зробити процес навчання музичної імпровізації

цікавим, доступним і мотивуючим, стимулюючи підлітків до активного розвитку власного творчого потенціалу (Mondanaro, 2021).

Таким чином, музична імпровізація виступає потужним інструментом для розвитку творчого потенціалу дітей підліткового віку. Вона сприяє формуванню креативного мислення, комунікативних навичок, самооцінки та емоційної стабільності, що робить її важливим елементом у вихованні творчих і впевнених у собі особистостей.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На основі застосування загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження було розглянуто проблему музичної імпровізації як засобу розвитку творчого потенціалу підлітків. Встановлено, музична імпровізація – це процес створення музики в реальному часі, без попередньої підготовки або нотного запису, а також спонтанне виконання музикантів чи групи музикантів, які вигадують мелодії, гармонії, ритми та інші музичні елементи на місці, керуючись власною інтуїцією, технікою і музичним досвідом.

Доведено, у розвитку творчого потенціалу підлітків музична імпровізація відіграє важливу роль. Остання стимулює креативне мислення, дозволяє вільно виражати емоції та ідеї, а також розвиває навички слухання та співпраці. Через музичну імпровізацію підлітки вчаться експериментувати, не боятися помилок і знаходити унікальні музичні рішення. Даний процес сприяє формуванню впевненості у творчих здібностях і сприяє особистісному зростанню дітей. Отже, музична імпровізація є ефективним інструментом для розвитку творчого потенціалу підлітків, допомагаючи їм розкрити свої таланти та розширити уявлення про власні можливості.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми музичної імпровізації як засобу розвитку творчого потенціалу підлітків та потребує її подальшого розроблення за такими перспективними напрямками як висвітлення педагогічних умов, методів, які забезпечують розвиток творчого потенціалу дітей підліткового віку в контексті музичної імпровізації.

ЛІТЕРАТУРА

- Денисюк, І. (2016) Музична імпровізація: від учителя до учня. *Мистецтво та освіта*, 2, 18–21 (Denisyuk, I. (2016) Musical improvisation: from teacher to student. *Art and Education*, 2, 18–21).
- Мирошніченко, В. (2022). Модель формування навичок імпровізації майбутнього артиста-вокаліста на заняттях сольного співу. *Музичне мистецтво в музичному дискурсі*, 7, 87–91 (Myroshnychenko, V. (2022). Model of

formation of improvisation skills of the future artist-vocalist in solo singing classes. *Musical Art in Musical Discourse*, 7, 87–91).

- Сметана, С. Розвиток творчої активності студентів-гітаристів через імпровізацію під час роботи над музичним твором. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53035994.pdf> (Smetana, S. *Development of creative activity of guitar students through improvisation while working on a musical piece*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53035994.pdf>).
- Стецюк, Б. (2020). Види музичної імпровізації: класифікаційний дискурс. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 57, 178–196 (Stetsyuk, B. (2020). Types of musical improvisation: classification discourse. *Problems of interaction of art, pedagogy and theory and practice of education*, 57, 178–196).
- Сунь, Юань (2023). Вокальна імпровізація в естрадній музиці. *European Scientific Congress: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференція (7–9 серпня 2023 р., м. Мадрид)*, 123–127 (Sun, Yuan (2023). Vocal improvisation in pop music. *European Scientific Congress: Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference* (August 7–9, 2023, Madrid), 123–127).
- Твердохліб, Н. (2016). Імпровізація як один із видів розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічних коледжах. *Молодий вчений*, 39, 502–506 (Tverdokhlib, N. (2016). Improvisation as one of the types of creativity development of future music teachers in pedagogical colleges. *Young Scientist*, 39, 502–506).
- Higgins, L. (2013). Improvisation as Ability, Culture, and Experience. *Music Educators Journal*, 28, 28–34.
- Martyniv, O., Tkachenko, I., Yeremenko, O., Lokshuk, I., Maksymenko, A. (2013). THE MAIN TRENDS IN HIGHER ART EDUCATION. *Conhecimento&Diversidade*, 15, 78 – 97.
- Mondanaro, J. (2021). Exploring Oral Traditions in the Study of Vocal Improvisation. *Music Therapy Perspectives*, 45–62.

SUMMARY

Xu Bingjie. Musical Improvisation as a Means of Developing the Creative Potential of Adolescents.

The article highlights the features of musical improvisation and its influence on the development of adolescents' creative potential. Based on the use of a wide range of scientific research methods, the main characteristics of musical improvisation are highlighted, the concept of "musical improvisation" is detailed, the historical foundations of the formation of musical improvisation are characterized. The expediency of musical improvisation for the development of the creative potential of adolescent children is substantiated. It is proved that musical improvisation stimulates creative thinking, promotes emotional expression and the formation of a unique musical style in adolescents. It is substantiated that during musical improvisation, adolescents learn to work in a team, improve their listening and collaboration skills, and this process helps children overcome the fear of mistakes and develop confidence in their creative abilities.

Key words: music, improvisation, musical improvisation, creativity, adolescents, creative potential.